

HAJNAL ANNA:

BÁNYAI KORNÉL

(1897—1934)

A Nyugat második generációjának a kiváló költője az első világháború folyamán hadifogságba került. Öt évet töltött Oroszország különböző vidékein (Szibériában, Távol-Keleten töltötte leghosszabb idejét), orosz emlékei minduntalan felmerülnek.

Feltörnek messziről, mint ó mesékből hervadó színek:
szomorú orosz arcok.
Rontások fekete sodrába gazdagon hintik a békét,
egyet lehelnek: régi rónák, időt sűrítő
magvakkal és csattanó vizekkel.

Testvéreim, egy táj gyümölcsei, szépmívű homlokok,
rögbe s arcomba hajlók:
be messziről hozzátok termő agyamba a nagyság
időtlen kék banatát s a ködbe tűnő távlatok
embert ringató pólyás zenéjét.

Széles látóhatárú érdeklődését leginkább az ember fejlődésére irányítja. Az ember viszonya a természethez, az ember helye a természetben, az ember erőfeszítése a természet legyőzésére, mindezek a kérdések állandóan foglalkoztatják. A sokat olvasó, érzékeny kedélyű ifjú szinte az iskolapadból kerül az első világháború véres sodrásába, húszéves korában hadifogolyként éli meg Szibériában az októberi forradalmat; világvégi, elmaradott viszonyok közt élő nomád lakosság közepett szemtanúja lesz a nagy átalakulásnak.

„Az októberi forradalom, az orosz munkás- és paraszttömegek heroikus felszabadulása részben a hadifogolytáborokat is felszabadította és megnyitotta a tábor kapuit. A kint dolgozó hadifoglyok ruhájáról lekerültek a megbélyegző B. P. betűk (hadifogoly) s a hadifogolytáborokon belül önálló, lázas tevékenység veszi kezdetét. A hadifogolytáborok *szoros gazdasági kapcsolatba* jutnak a szomszédos városokkal és későbbem a távolabbi vidékekkel is. A hadifogolytáborok nagy munkatelepekké, valóságos hadifogoly gyárakká alakulnak át.“

Miután széles betekintést nyert a távolkeleti viszonyokba, tanúként írja le a megváltozott politikai viszonyok folyamányaképpen beálló civilizálódást. „Szibériának és Turkesztánnak a vasútvonalaktól távolabb fekvő részein a szükségleteket jóformán a kezdetleges háziipar fedezte. A földet faekével művelték, házilag készült faedényeket használtak, csiholással nyerték a tüzet, minden háztartás maga készítette a családtagok részére szükséges téli bundát, csizmát és ruhácskát“ — írja le azokat az állapotokat, amelyeket fogsága kezdetén talált.

Történelmi és társadalompolitikai megfigyelései állandó gondolkodásra készítetik a nyugati kultúra csődjéről, belső ellentmondásairól, a demokráciával palástolt rabszolgaságról, és az emberölés raffinált, minden korokat megsegyenítő tökélyreemeléséről. Az orosz viszonyokról egyik tanulmányában így beszél:

„Bizonyos, hogy az orosz hadifogság minden más hadifogságnál súlyosabb és kegyetlenebb volt, aminek magyarázatát a cári Oroszország sajátos belviszonyaiban találjuk. Az orosz kapitalizmus ugyanis ádáz harcban állva a círral megkoronázott feudalizmussal, belső és külső kiépités dolgában,

technikailag és világszemléleti megerősödésében messze mögötte maradt a nyugati kapitalizmusnak és így nem rendelkezett azokkal a lehetőségekkel, melyek Európa egyéb pontjain a hadifogság rabszolgajellegét részben enyhítették és elleplezték. Az orosz hadifogság e mellett kb. 80%-ban kelet kultúráltan, ethnikailag idegen, nomád népekkel lakott hőmezőit, sivatagait, merőben új klimatikus viszonyait jelentette akkor, amikor az orosz munkástömegek az egész világ blokározása mellett, hihetetlen áldozatok árán kiemelték a régi világot sarkaikból s levonva a nyugati társadalmi és gazdasági romlásból a konzekvenciát, próbát tettek társadalmi és gazdasági viszonyaiknak önálló megváltoztatására.“

Bányait ezek az élmények egész életére megkülönböztették költőkortársaiktól, akik csak könyvekből értesültek az Oroszországban bekövetkezett történelmi jelentőségű fordulatokról. Neki lelkét és szemléletét megváltoztató élményei voltak az újjá vált, lélekkel és értelemmel megtelt muzsik- és munkásarcok. Almaiban mindig újra visszatértek a boldogan küszködő orosz falvak, a magukratalált orosz városok. Egy kis előadása Szibériának a Szovjet-hatalom alatt megvalósuló óriási lehetőségeivel foglalkozik.

Hazatérte után új szemmel látta a magyar föld reménytelen harcait és tudva tudta, hogy a szuronyos határokkal elzárt példa az egyetlen, ami a Kárpátok kőgátjába zárt népet felébresztené. Verseiben ez a magyar körülmények által lefogott forradalmi öntudat mindig újra felesap:

Szárnyaljakok szép szárnyas lobogók, merészen, szirmosan,
lángoló kövek, kakasok, falvak, viritó dombok ormán.
Legyen kedves parancsunk a vért és lobogót lobogtató,
rügyeket robbantó májusi orkán.

Petőfiről a Fáklyás ember címen ír verset: „Száján keresztül rabszolga milliók szabadultak és beszéltek“; az Alföldről írott tragikus versében elsiratja a reménytelen mélységbe hullott népet.

„Tejút füstjét csillogó szikráit ontva
elzúg az éj s a szörnyű mélyben
holtan úszó tanyák fölött egyetlen
díszként csak a csorba hold dereng
túlvilági fénnel.“

Bányainak sok kiadatlan verse nagy nyelvi, érzelmi és világnézeti kincset rejt. Műveinek kiadása igen kívánatos volna. Különös érdekességgel bírnak Szibériában írt versei; a világvégi mezőkön felvonuló első traktorok leírásai. A „Szépség mezőin“ c. költemény szinte mintaképe lehetne az ilyen tárgyról szóló vers megoldásának:

Akácvirágos, nagy mezők ezek
zsiros göröngyök, trágyás új rögök,
Magokba rejti nyár örök tűzét,
itt élet gőzölög!

Hajnal lányos kezével integet
megreszkető, kékivű dombon át.
A földből élet küld a nap felé
pacsirtás harsonát.

Már búza dől vasszörnyek torkain,
gyümölcs gurul éneklő halmokon.
Tüzekről terhes, nagy kohó az ég,
az arc naptól korom.

Érett lányok bokáin ég a nap
(itt mindenkit szerelmes láz hevít).
Nap csókolgatja ember bánatát,
sok régi könnyeit.

Lilás göröngyökön egy lendület,
egy rögbe túr a gép köröskörül.
Felhők suhannak, muzsikál a vas,
hantokra fény röpül.

Emberrel együtt lélegzik a föld —
nem jár parasztot nyúzni büszke úr.
Embert ölelve simul szerteszét
a fénnel tört azúr.

Ragyogva égbe tör tarló s a rét
(napos rónán didergő délibáb).
Szépség mezőin földre omlanak
csodás harmóniák.

A magyarságot sirató tragikus versei közt mindig újra fel-felszállnak Oroszországról szóló és egész emberi és költői világára derűt sugárzó reménykedő szavai.

Amilyen — persze viszonylagosan — tiszta képe van a valóságról, éppen olyan tisztán látja a valóságtól elszakadt magyar irodalom helyzetét is. Egy a huszas évek közepetáján kelt rövid tanulmányában a következő bátor és azidőtájt nyilván meglepő különvéleményt jelentő képet adja a helyzetről:

„A tegnap holnapot hirdető irodalmi 'technikusok' önmagukat ismételve védelmezik irodalmi pozícióikat. Miután munkásságuk javarésze a magyar nyelv örökös csiszolatásában és a külföldi művek átültetésében merül ki — ezek az írók a produktív alkotás nagy csődjében szorgalmasan munkálkodnak és széleskörű fordítási tevékenységet fejtenek ki. Babits Mihály tagadhatatlanul értékes magyar ruhába öltöztette Dante klasszikus munkáját, a 'Divina Commedia'-t. Tóth Árpád Baudelairen és más nyugati költők művein próbálgatja a magyar nyelv csengését. Körējük már egy meglehetősen szépszájú írói gárda csoportosult. A megjelent, eredeti munkák azonban bizonyos formális bravúroskodáson és a l'art pour l'art erőszakolásán kívül alig hoznak új szépségeket, ellenkezőleg mint megmohosodott kövek elállják a jövő útjait.“ Melegen méltató szavai vannak Juhász Gyuláról, akinek „a magyar vidéki élet tragikus mélységeiből felsíró versei messze kimagaslának a jelenlegi irodalmi termésből“. A kor vezető folyóiratáról így vélekedik: „Ebben az irányban úgy látszik teljes már a fiaskó s a Babits, Móricz s a Babits és Ady közt lengő Kosztolányi égése alatt megjelenő 'Nyugat'-ban csak ezen íróknak presztízse és elsősorban Osvát Ernőnek a fiatal tehetségekkel szemben megnyilvánuló állandó érdeklődése leplezi jól-rosszul a megkövesedés szimptomáit.“

És mik ezzel szemben az új magyar irodalom nagy pozitívumai Bányai szerint: „A magyar regényt Móricz hatalmas léletté duzzasztotta s bámulatos mélységekkel közeledett a magyar problémához. Ady verseiben jövőbe rohan a magyarság multja, századok zenéje vált izes gyümölcsé. A magyar irodalom az epikában Móriczal, a lírában Adyval lombosodik új szürenek felé.“

Bányai prózai írásai rendkívül fejlett politikai, nemzetgazdasági és kritikai érzékről tanúskodnak. Szibéria gazdasági jövőjéről szóló előadás-szövege, a hadifogságról szóló érdekes írása, két irodalmi vonatkozású eikke kiadásra érdemesek. Az 1934-ben meghalt költőnek sok kézirata elveszett. A fennmaradtak nagyobb része azonban méltán sorolandó be haladó költőink kitűnő művei közé.